

Amerika Birleşik Devletleri'nde Ceza Yargılamasından Çıkarma ve Onarıcı Adalet Uygulamaları*

Diversion and Restorative Justice Practices in the United States

Selin ULUDOĞAN**

ÖZ

Amerika Birleşik Devletleri'nde onarıcı adalet kurumu eyalet yasası ve eyalet yargı teşkilatı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Onarıcı adalet uygulamaları ceza yargılamasının her aşamasında olabilmektedir. "Diversion", yani, dosyayı klasik ceza yargılamasından çıkarma kapsamında erken aşamalarda uygulanan onarıcı adalet uygulamaları ceza adaleti açısından daha anlamlı olmaktadır.

Anahtar kelimeler: Amerika Birleşik Devletleri, ceza yargılaması, ceza yargılamasından çıkarma, eyalet yargı teşkilatı, eyalet yasası, onarıcı adalet.

ABSTRACT

The state law and the state trial court systems are the legal framework of the restorative justice practices in the U.S. The restorative justice can take place at any stage during the criminal proceedings. Diverting the case from the traditional criminal justice system to restorative justice programs at the early stages of the criminal proceedings seems to be more meaningful for the criminal justice system.

Keywords: The United States, criminal proceedings, diversion, state trial courts, state law, restorative justice.

* Makale gönderim tarihi: 09.12.2022. Makale kabul tarihi: 03.05.2023. Selin Uludoğan, "Amerika Birleşik Devletleri'nde Ceza Yargılamasından Çıkarma ve Onarıcı Adalet Uygulamaları", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, 2023, s. 21-38, <https://doi.org/10.46547/imuhfd.2023.10.1.2>.

** İstanbul Medipol Üniversitesi Kamu Hukuku Yüksek Lisans Programı Öğrencisi, selin.uludogan@std.medipol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3475-2094>.

“What even is justice in a homicide?... There can only be restoration when there is something to be restored.”

-Rachel Liles, the daughter of Deborah Liles who was killed in her home¹.

“Cinayette adalet nedir ki?... Onarılacak bir şey varsa onarıcı adalet olabilir.”

-Rachel Liles, kendi evinde öldürülen Deborah Liles'in kızı

Giriş

Bu makalede, onarıcı adalet uygulamalarının ilk çıkış yerlerinden biri olan Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) ceza yargılamasından çıkarma ve onarıcı adalet uygulamaları değerlendirilmektedir. Önemle belirtmek gerekir ki, ABD ceza hukuku sisteminde ceza yargılamasından çıkarma ve onarıcı adalet aynı anlama gelmemektedir. Ceza yargılamasından çıkarma ceza ve mahkûmiyete engel olan seçenek kurumlardandır². Onarıcı adalet uygulamaları ise tutuklamadan mahkûmiyete kadar uzanan bir süreçte onarıcı ceza adaleti felsefesini somutlaştırmaya çalışan programlardır. Ceza yargılamasından çıkarılan dosya onarıcı adalet programlarına sevk edilebilir. Hem ceza yargılamasından çıkarma hem de onarıcı adalet uygulamaları mahkemelerin iş yükünü azaltmak, infaz kurumlarının kalabalığını azaltmak, failin topluma entegre olabilmesi, fail ve mağdurun diyalog kurabilme imkânı bulabilmesi açısından önemlidir.

Bu makalenin amacı, ABD ceza hukuku sisteminde ceza yargılamasından çıkarma sürecini genel olarak anlatmak ve onarıcı adalet çatısındaki uzlaşma ve diğer uygulamaları değerlendirmektir. Yine belirtmek gerekir ki, ABD ceza hukuku sisteminde onarıcı adalet ile mağdur fail uzlaşması da farklı kavramlardır. Zira, onarıcı adalet programları kapsamında uzlaşma kurumuna alternatif uygulamalar yer almaktadır. Bu bağlamda, bu makalenin bir diğer amacı ise ABD'deki uzlaşma kurumuna alternatif olan onarıcı adalet programlarının Türk ceza hukuku sisteminde değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini ortaya koymaktır. Çalışmanın birinci bölümünde; ABD federal devlet yapılanması, yargı teşkilatı, ceza yargılamasının genel yürüyüşü; ikinci bölümünde; ceza yargılamasından çıkarma, onarıcı adalet kurumunun ceza yargılamasındaki yeri, hükümlülüğe ve tekerrüre etkisi; üçüncü bölümde; onarıcı adalet kavramı, uzlaşma modelleri, onarıcı adaletin ABD eyalet yasalarındaki kodifikasyon süreci; dördüncü bölümde; mağdur fail diyaloglarının onarıcı adalet sistemindeki yeri, onarıcı adalet uygulamalarına getirilen yenilikler; beşinci bölümde, onarıcı adalet kurumuna yöneltilen eleştiriler değerlendirilmektedir.

1 Eli Hager, *They Got Her This Time, Son*, <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2020/07/limits-restorative-justice-jacksonville/614311/> (e.t. 8.12.2022).

2 Bu konuda bilgi için bakınız Mehmet Emin Artuk, ve diğerleri., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 14. Baskı., Ankara 2020, s. 880-896.

I. Amerika Birleşik Devletleri'nde Ceza Hukuku Sistemi

A. ABD Yargı Teşkilatına Genel Bir Bakış

ABD'de uygulanmakta olan cezaya ve mahkumiyete seçenek kurumları anlayabilmek için öncelikle federal devlet ve yargı örgütlenmesine değinmek gerekmektedir. ABD'de elli eyalet ve District of Columbia (D.C.) ile birlikte toplam elli bir eyalet vardır. Elli eyaletin farklı yasaları, D.C. yasası ve bir de ülke çapında bağlayıcılığı olan bir federal yasayla birlikte toplam elli iki yasa vardır³. Yargı teşkilatı da aynı şekilde yerel yönetim eyalet mahkemeleri, eyalet üst mahkemeleri ve federal bölge mahkemeleri ve en üst mahkeme olarak örgütlenmiştir⁴. Federal ceza yasası federal konuları ilgilendirdiği sürece her eyalette uygulanmaktadır. Ayrıca eyaletlere maddi ceza hukuku alanında rehberlik edecek şekilde düzenlenmiş olan bir model ceza kanunu (Model Penal Code) bulunmaktadır. Dolayısıyla, onarıcı adalet literatürünü incelerken eyalet yasalarının yarattığı çeşitlilik göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda, eyalet yasalarında literatürü taradığımızda onarıcı adalet kurumunun çeşitli terimlerle düzenlenmiş olduğu görülmektedir. Örneğin, *restorative justice* (onarıcı adalet), *victim-offender mediation* (mağdur fail uzlaşması), *victim offender dialogue* (mağdur fail diyalogu), *restorative practices* (onarıcı uygulamalar) vb. çeşitli terimlerle karşılaşılmaktadır⁵. Bu terim farklılığı hem süreç içerisinde uygulamanın değiştiğini hem de eyaletlerin onarıcı adalet kurumuna olan farklı bakış açılarını yansıtmaktadır.

B. ABD Ceza Yargılamasının Genel Yürüyüşü

1. Yargılama Evreleri ve Aşamaları

ABD'de ceza yargılamasının kolluk yakalamasından dosyanın mahkemeye sevk edilmesine kadar olan sürece *pre-charge* (soruşturma evresi) denilmektedir. Dosya mahkemeye sevk edildikten ve fail kendine yüklenen suçu öğren-

3 Kıvanç Şentürk, "Amerika Birleşik Devletleri'nde Yüksek Riskli Suçlular Hakkında Uygulanan Özel Tedbirler", *Ceza Hukuku Dergisi*, Cilt 16, Sayı 45, Nisan 2021, s.232; "Federal bir yapı bulunması sebebiyle 50 eyalet ceza yargılaması ve federal ceza yargılaması olmak üzere 51 farklı ceza yargılamasından oluşan Amerika Birleşik Devletleri ceza yargılaması sisteminin anlaşılması zor olan yönleri bulunmaktadır." (İlyas Şahin, "Amerika Birleşik Devletlerinin Yargısal Sisteminde Ceza Yargılaması". *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 2015, s. 708).

4 Yusuf Solmaz Balo, "Amerika Birleşik Devletleri Mahkeme Teşkilatı", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 61, 2012, s. 976.

5 "For this study I applied the following closed set of terms or codes to each statute, court rule and regulation: circle practices, community conferencing, impact panels, family conferencing, family group conferencing, restorative circles, restorative court, restorative justice, restorative practices, restorative processes, victim-offender, victim offender dialogue, victim offender mediation, victim offender, and victim offender conferencing." (Thalia González, "The State of Restorative Justice in American Criminal Law", *Wisconsin Law Review*, Sayı 6, 2020, s. 1153.)

dikten (*information*) veya iddianame (*indictment*) oluşturulduktan sonraki aşamalar ise *pre-trial* (duruşma öncesi) *trial* (duruşma) ve *post-trial* (duruşma sonrası) aşamalarıdır. Duruşma öncesi kendi içinde, *pre-arraignment* (ön duruşma), *pre-sentencing* (ön hüküm) ve *plea-bargain* (Savcı-Sanık pazarlığı) aşamalarına ayrılmaktadır. Kovuşturma evresi, *jury trial* (jüri duruşması) ve duruşma sonrası *post-conviction* (hüküm sonrası) aşamalarından oluşmaktadır⁶. Eyalet duruşma mahkemelerindeki ceza yargılaması süljeleri *district attorney* (eyalet savcısı), *trial jury* (jüri), ve *judge* (hâkim) olarak adlandırılmaktadır. Eyalet savcı ve hâkimleri federal savcılardan farklı olarak çoğunlukla seçimle işbaşına gelmektedir⁷. Kovuşturma evresine katılan ve ön taramadan geçen on iki kişilik jüri ise *verdict*, yani, suçlu, suçsuz, kararsız kararı vermektedir. Hâkimin görevi ise daha ziyade yasalara ve anayasal ilkelere uygun yargılama sürecinin işleyişini sağlamaktır yani bir çeşit hakemlik yapmaktır. Kısaca, kovuşturma öncesi savcının egemenliğindeyken, kovuşturma esas olarak jüri ve savcı ile birlikte yürümektedir.

2. Plea Bargain (Savcı-Sanık Pazarlığı)

ABD ceza yargılamasında dosyaların 97%'sinin hükme bağlandığı ve belki de ceza yargılamasının en önemli işlemi savcı-sanık pazarlığı anlaşmasıdır^{8,9}. Bu anlaşma için savcı ve şüpheli arasında müdafî vasıtasıyla yapılan bir çeşit ceza pazarlığı denilebilir. *Preliminary hearings*'de (hazırlık duruşmasında) hâkimin karşısına çıkan ve kendisi hakkındaki savcı tarafından belirlenen suçlamaları, ya da *grand jury* (büyük jüri) tarafından hazırlanmışsa iddianamesini, öğrenen fail savcıyla bir pazarlık yapmaktadır. Örneğin, iştirak halinde işlenen bir suçsa savcı faile itirafçı olması halinde birinci dereceden değil de cezası daha az olan ikinci dereceden kasten öldürme suçunun cezasını teklif edebilir¹⁰. Anlaşma sağlanırsa hâkim anlaşmaya onay vermektedir. Duruşmaya gidilmeden hızlıca hüküm verilmekte ve dosya infaz işlemleri için ilgili birimlere yönlendirilmektedir. Eğer fail suç kabul etmezse hâkim duruşma için gün belirlemektedir. Duruşmada ise savcı on iki kişiden oluşan jüriyi sanığın suçu işlediğine dair ikna etmeye çalışmaktadır. Jüri, suçlu, suçsuz veya kararsız kararını hâkime

6 David Mauk, John Oakland, *American Civilization an Introduction*, 4. Baskı, NY 2005, s.193.

7 Yusuf Solmaz Balo, Ekrem Çetintürk, "Amerika Birleşik Devletleri Ceza Hukuku Uygulamasında Savcı-Sanık Pazarlığı ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 17, 2013, s. 1287.

8 Elayne E. Greenberg, "Unshackling Plea Bargaining from Racial Bias", *J. Crim. L. & Criminology*, Sayı 93, 2021, s. 93.

9 Balo; Çetintürk, s. 1247.

10 "Bu davada sanık Adamson birinci derece öldürmeyle suçlanmış, ancak suça iştirak eden diğer kişiler aleyhine ifade vermeyi kabul etmesi karşılığında suçlamalar ikinci derece öldürmeye düşürülmüştür."(Balo, Çetintürk, s. 1273)

sunmaktadır. Hâkim ilgili yasadaki düzenlemeye dayanarak cezayı tayin etmektedir¹¹. Duruşma öncesinde savcı sanık pazarlığı anlaşması yapan fail artık kendisine isnat edilen suçta hâkim önünde ikrar etmiş olmaktadır. Bu anlaşma savcı açısından da bağlayıcı olmakta ve failin iki kez aynı suçtan suçlanmasını (*double jeopardy*) engellemektedir. Artık fail bazı anayasal haklarından da feragat etmiş olmaktadır¹². Yani, tarafsız jüri karşısına çıkamayacak, savunmasını yapamayacak ve suçu kabul ettiği için temyize başvuramayacaktır.

Bir taraftan, savcı sanık pazarlığı ABD anayasasında yasaklanmış olan *self-incrimination* ilkesiyle (kimse kendine suçlama yöneltmeye zorlanamaz ilkesiyle) çelişen bir uygulama olarak görülmektedir. Fakat, mahkemelerin iş yükünü ve yargılama masraflarını azaltarak hızlıca cezanın infazına başlanmasına yardımcı olduğundan kullanılmaya devam edilmektedir. Öte yandan, fail duruşmaya gidip jüri tarafından suçlu bulunduğu takdirde alacağı daha ağır cezadan kurtulmuş olmaktadır. Örneğin, savcıyla pazarlık aşamasında beş yıl hapis cezasını kabul edip jüri kararı ile karşılaşabileceği olası on yıl hapis cezasından kurtulabilmektedir. Her suç tipine uygulanan bu ana akım ceza yargılaması işlemine getirilen en önemli eleştiri ise zaman zaman masum insanların korku ve panikle hiç işlemedikleri bir suçta üstlenip infaz kurumuna gönderilmesidir¹³.

Onarıcı adalet uygulamaları ABD ceza yargılaması sisteminin her aşamasında uygulanabilmektedir¹⁴. Ceza yargılaması yolunda ilk aşamalardan son aşamalara doğru ilerlendikçe onarıcı adalet uygulanacak olan suçların da ağırlaştığı görülmektedir¹⁵. Bu bağlamda, fail açısından onarıcı adaletin soruşturma evresi ya da savcı ile pazarlık sonucu suçunu kabul etmeden önceki aşamalarda uygulanması önemli olmaktadır¹⁶.

11 Mauk, Oakland, s. 193.

12 Balo, Çetintürk, s. 1266.

13 Greenberg, s.117.

14 Golan Luzon, "Challenges Shared by Restorative Justice in Strict Liability in the Absence of Mens Rea", *New Criminal Law Revue*, Cilt 19, Sayı 4, 2016, s. 582.

15 "Felony ölüm cezası veya bir yıldan fazla hapis cezası gerektiren suçlar, Misdemeanor bir yıldan az hapis cezasını gerektiren suçlar" (Mehmet Hakan Hakeri, "Amerikan Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış", *Ceza Hukuku Dergisi*, Cilt 3, Sayı 8, 2008, s. 8.); Wobblers duruma göre felony ya da misdemeanor sayılan suçlardır. Bakınız. <https://www.shouselaw.com/> (e.t. 23.01.2022).

16 Suçu kabul etmekle mahkeme tarafından suçlu bulunmak farklı kavramlardır. Suçu kabul etme savcı sanık pazarlığı sonucunda savunma hakkından feragat edilerek gerçekleştirildiğinden hukuki niteliği açısından savunma olarak kabul edilemez. Suçlu bulunan sanık ise tarafsız jüri önünde savunma hakkını kullandıktan sonra suçsuz olduğunu savunmasına rağmen suçlu bulunmuştur.

II. Ceza Yargılamasından Çıkarma

A. Genel Olarak

Ceza muhakemesinde failin cezaya seçenek yaptırımlar uygulayan kurumlara yönlendirilmesine ceza yargılamasından çıkarma denilmektedir^{17,18}. Ceza yargılamasından çıkarma soruşturma evresinde uygulandığında fail hakkında, tutuklama kaydı hariç, adli sicil kaydı oluşmamaktadır. Eyalet uygulamaları, yasal düzenlemelerle değişiklik gösterebilmekle beraber ceza yargılamasının hangi aşamasında olduğuna göre kolluk, denetim birimi, savcı, hâkim tarafından dosya ceza yargılamasından çıkarılarak cezaya alternatif programlara sevk edilebilmektedir¹⁹.

B. Ceza Yargılamasından Çıkarmanın Hüküm ve Tekerrüre etkisi

Fail hakkında hüküm verilmesi adli sicil kaydı yani sabıkası açısından önemli bir husustur. ABD ceza yargılamasında hüküm türleri olarak hüküm niteliği taşıyan suçunu kabul etme (*guilty plea*) ve hüküm (*conviction*) karşımıza çıkmaktadır. Suçunu kabul etme aşamasından önce henüz bir hüküm oluşmadığı için dosyanın bu evrede ceza yargılamasından çıkarılmış olması durumunda ve fail edimleri yerine getirdiği takdirde adli sicilinde tekerrüre esas alınacak bir hüküm de olmayacaktır. Fail suçunu kabul ettikten sonra ya da hüküm verildikten sonra ceza veya mahkûmiyete alternatif kuruma gitse bile hüküm tekerrüre esas alınacaktır. Bu bağlamda, savcı sanık pazarlığı aşamasında yasalar faile ceza yargılamasından çıkarma ve onarıcı adalete sevk etme fırsatını sunmaktadır. Örneğin, Colorado eyalet yasasında savcı sanık pazarlığı aşamasında eyalet savcısının dosyayı ceza yargılamasından çıkartarak onarıcı adalet programlarına sevk edebileceği düzenlenmiştir²⁰. Fakat, istisnai olarak eyaletlerde 'hüküm' tanımını genişleten düzenlemeler mevcutsa farklı uygulamalar olabilmektedir. Örneğin, Kansas DUI (driving under the influence: madde etkisi altında araç kullanma) yasaları böyle düzenlenmiştir. Yani, ilk kez madde etkisi altında araç kullanırken yakalanıp kovuşturma evresinden önce ceza yargılamasından çıkarılan fail, programı başarıyla tamamlayınca bir

17 Feridun Yenisey, Ayşe Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 9. Baskı, Ankara 2021, s. 848.

18 ABD ceza hukuku sisteminde ceza yargılamasından çıkarma uzlaşma kurumu ile aynı anlama gelmemektedir.

19 "Cases may be referred to victim-offender mediation programs by judges, probation officers, victim advocates, prosecutors, defense attorneys, and law enforcement." (John J. Wilson, "A Comparison of Four Restorative Conferencing Models" U.S. Department of Justice, February 2001, s.2) <https://www.ojp.gov/pdffiles1/ojdp/184738.pdf> (e.t. 8.12.2022).

20 Colorado Revised Statutes Title 16. Criminal Proceedings § 16-7-301. "Propriety of plea discussions and plea agreements Colo. Rev. Stat. § 16-7-301 "(d) To consent to diversion, as provided in section 18-1.3-101, C.R.S.; Colo. Rev. Stat. § 16-7-301 "(f) To consent to an assessment for suitability for participation in restorative justice practices, including victim-offender conferences".

hüküm oluşmamaktadır. Fakat, kişi beş sene içerisinde tekrar bu nitelikte suç işlerse artık ilk kez bu suçu işlemiş olarak kabul edilmemekte ve ceza yargılamasından çıkarılmışsa tekerrüre esas alınmaktadır²¹.

Hükmü geniş yorumlayan yasal uygulamalar göçmen statüsünde olmayan yabancılar için de mevcuttur²². Bu yabancılar ceza yargılamasına alternatif programları başarılı bir şekilde bitirmiş olsalar da yani, adli sicil kayıtlarından bilgiler silinmiş bile olsa, göçmenlik otoritelerince hüküm almış muamelesi görmektedirler. Göçmenlik otoriteleri ceza yargılamasından çıkarılmış dosya arşivlerine ulaşır göçmen olmayan yabancılar haklarında hüküm varmış gibi yasal işlem uygulayabilmektedirler²³. Hükmü geniş yorumlayan yasal düzenlemelerin veya otoritelerin bu tutumunun nedeni suçun ve failin niteliğiyle alakalı olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, madde etkisi altında araç kullanma suçunun niteliği trafikte yarattığı tehlikelilik ve madde bağımlılıyla paralel olarak suçun tekrarlanma ihtimalinin yüksek oluşu olarak düşünülmektedir. Bu yönüyle, hükmün geniş yorumlanmasında caydırıcılık hedeflenmiştir. Yani, failin sürekli alkollü araç kullanarak yakalanıp her defasında ilk kez suçu işlemiş gibi hafif ceza almasını engellemek ve ceza adalet sisteminin istismar edilmesini engellemek için yapıldığı anlaşılmaktadır. Aynı yönde,

21 “Kan. Stat. § 8-1567(I)(3) (2018) An. Stat. § 8-1567(i)(3) (2018), which provides that “conviction” includes:(A) Entering into a diversion agreement in lieu of further criminal proceedings on a complaint alleging an offense described in subsection (i)(2); and(B) conviction of a violation of an ordinance of a city in this state, a resolution of a county in this state or any law of another jurisdiction that would constitute an offense that is comparable to the offense described in subsection (i)(1) or (i)(2); “For the purpose of determining whether a conviction is a first, second or third or subsequent conviction for the purpose of sentencing under this section, the term, conviction’ includes being convicted of a violation of this section or entering into a diversion agreement in lieu of further criminal proceedings on a complaint alleging a violation of this section. For such purpose ‘conviction’ also includes being convicted of a violation of a law of another state or an ordinance of any municipality which prohibits the acts that this section prohibits or entering into a diversion agreement in lieu of further criminal proceedings in a case alleging a violation of such a law or ordinance. For the purpose of this section, only convictions occurring in the immediately preceding five years, including prior to the effective date of this act, shall be taken into account.” (Karl B. Grube, “Florida’s Non-Statutory, De Facto DUI/DWI Diversion Programs: Diverting Justice for Judicial and Prosecutorial Expediency”, *Stetson Law Review*, Cilt 48, Sayı 4, 2019, s. 578-79.)

22 “Deferred adjudications, terms of imprisonment, conditional dismissals involving a guilty plea that is later vacated, and suspended entries of sentences or withholds of adjudications are all considered convictions for immigration purposes. Therefore, an alien who enters a guilty plea to participate in a diversion program is convicted in the eyes of immigration, notwithstanding the court’s subsequent vacating of the plea and conviction.” (Sara Elizabeth Dill, “Unbalanced Scales of Justice: How Ice Is Preventing Noncitizens from Having Equal Access to Diversion Programs and Therapeutic Courts”, *Family Court Review*, Cilt 50, Sayı 4, 2012, s. 632).

23 “Thus, diversion programs requiring statements or admissions of the facts of the offense as part of the rehabilitative process may also result in harsh immigration penalties if immigration authorities examine the court records” (Dill, s.632.)

göçmen olmayan bir yabancıнын cezaya alternatif programı başarılı bir şekilde bitirse bile sabıkalı muamelesi görmesi caydırıcılık açısından bir uygulama olarak görülebilir. Fakat, ceza adaleti açısından yarattığı ayrımcılık nedeniyle doğru olmadığı düşünülebilir.

Fail günlük hayatına döndüğünde hüküm giymemiş olsa bile belli veriler sistemde kalabilmektedir. Bunların erişilebilir olmasını engellemek için *sealing* (mühürleme) denilen işlem yapılabilmektedir. *Expungement* (bütün kayıtların imhası) için mahkemeye başvurulması ve kabul alınması gerekmektedir, örneğin, Kaliforniya eyalet yasasının böyle düzenlendiği görülmektedir²⁴. Onarıcı adalettteki evrensel gizlilik ilkesini ihlal edebilecek bir diğer bir husus ise dijital kayıtlardır. Örneğin, tutuklama esnasında kolluk tarafından alınan parmak izlerinin dijital veri bankasına anında aktarılması ve o kayıtları silmenin neredeyse imkânsız olması adli sicil kaydını sildirmek isteyen kişiler açısından sorun olabilmektedir. Fakat, bu kayıtlara herhangi bir şekilde ulaşan işveren vb. kişiler güvenlik soruşturması nedeniyle kişiler aleyhine kullanamayacakları da yasalarda düzenlenmiş durumdadır. Yani, fail için en olumlusu tutuklama kaydı dahi oluşturulmadan uyuşmazlıkların çözülebilesidir²⁵.

C. Onarıcı Adaletin Ceza Yargılamasından Çıkarmadaki Yeri

Onarıcı adalet mahkemelerinin iş yükünü azaltmak, infaz kurumlarındaki kalabalığı azaltmak ve suçun tekrarlanmasını önlemek için daha yaygın olarak kullanılmak istenmektedir. Dosyaların ceza yargılamasından çıkarma programlarına yönlendirmesi için zorunluluk bulunmamaktadır. Bu uygulama kolluk veya yargılama makamlarının kendi inisiyatifleri ve eyalet düzenlemeleri doğrultusunda olup çoğunlukla da fail ve müdafî talepleriyle olmaktadır. Ceza yargılamasının her aşamasında onarıcı adalet uygulansa da genellikle duruşma öncesi bir aşamada ve daha hafif suçlara uygulandığı görülmektedir²⁶. Bazı suçların eyalet yasalarında kapsam dışına alınmıştır. Örneğin, Kaliforniya eyalet yasasında kalıcı travmaya neden olan kasten yaralama suçu ceza yargılamasından çıkarılmamaktadır²⁷.

24 “An expungement under California Penal Code 1203.4 PC allows a defendant to withdraw a plea of guilty or no contest, to reenter a plea of not guilty, and to have the case dismissed. When the court grants it, an expungement releases an individual from many of the negative consequences of a criminal conviction.” <https://www.shouselaw.com/ca/defense/penal-code/1203-4/> (e.t. 22.01.2022).

25 *Restorative Justice & Community Mediation*, <https://www.bouldercounty.org/safety/victim/restorative-justice> (22.01.2022).

26 “Restorative justice can be used at the pre-trial, sentencing, and post-sentencing stages of the criminal process. Restorative justice is very commonly used in pre-trial diversion programs for minor offenses.” (Adriaan Lanni, “Taking Restorative Justice Seriously”, *Buffalo Law Review*, Cilt 69, Sayı 3, 2021, s. 649.)

27 Cal. Pen. Code - part 2. of Criminal Procedure [681 - 1620] (Part 2 Enacted 1872.) Title 6.

III. Onarıcı Adalet Kavramı

A. Genel Olarak

Onarıcı adalet felsefesi mağdur, fail ve devlet arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır²⁸. Suçun topluma ve mağdura verdiği zararı gidermeye, toplumsal barışı onarmaya ve muhafaza etmeye çalışmaktadır. Onarıcı adaletin amaçları şu şekilde sıralanabilir²⁹:

- “Toplum düzenini ve barışını onarmak ve zarar görmüş ilişkileri düzeltmek
- Suç oluşturan davranışları kabul edilemez olarak adlandırıp toplumsal değerleri yeniden olumlamak
- Mağdurları desteklemek, onların seslerini duyurmalarını ve katılımlarını sağlamak ve ihtiyaçlarını belirlemek
- Tüm ilgili taraflar tarafından, özellikle failer tarafından, sorumluluğun üstlenilmesini teşvik etmek
- Onarıcı, ileriye dönük sonuçlar belirlemek
- Failerin değişimini teşvik ederek tekrar suç işleme eğilimlerini azaltmak ve yeniden entegrasyonlarını kolaylaştırmak”.

B. Onarıcı Adaletin Kuzey Amerika’daki Tarihi

Onarıcı adalet Kuzey Amerika’da ilk olarak 1974’te Kanada Ontario’da, daha sonra ABD’de Indiana eyaletinde uygulanmıştır³⁰. Kanada’da iki çocuğun mala zarar verme suçunu işlemeleri sonrası denetim memurunun yönlendirmesiyle henüz o zaman yasalarda olmayan bir uzlaşma usulü ile mağdurların zararı karşılanmıştır. Hâkimin iki çocuk ile suçun mağdurları arasında özür, zararın maddi tazmini ve on sekiz ay sürelik denetim edimli anlaşma yapılmasıyla

---

Pleadings and Proceedings Before Trial [976 - 1054.10] (Heading of Title 6 amended by Stats. 1951, Ch. 1674.) CHAPTER 2.96. Court Initiated Misdemeanor Diversion [1001.95 - 1001.97] (Chapter 2.96 added by Stats. 2020, Ch. 334, “Sec. 1.”) (e) A defendant may not be offered diversion pursuant to this section for any of the following current charged offenses:(1) Any offense for which a person, if convicted, would be required to register pursuant to Section 290. (2) A violation of Section 273.5; 273.5. “(a) Any person who willfully inflicts corporal injury resulting in a traumatic condition upon a victim described in subdivision (b) is guilty of a felony, and upon conviction thereof shall be punished by imprisonment in the state prison for two, three, or four years, or in a county jail for not more than one year, or by a fine of up to six thousand dollars (\$6,000), or by both that fine and imprisonment. (3) A violation of subdivision (e) of Section 243.(4) A violation of Section 646.9.”

28 Mustafa Özbek, “Çağdaş Ceza Adalet Sistemlerinde Alternatif Çözüm Arayışları ve Arabulucuk Uygulaması” *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaşma* (Yay. Haz. Feridun Yenisey), s. 112.

29 Yvon Dandurand, Curt T. Griffiths. *Onarıcı Adalet Programları El Kitabı*, Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi, Birleşmiş Milletler Yayınları, Newyork, 2006, s. 10.

30 “Following several other Canadian initiatives, the first United States programme was launched in Elkhart, Indiana in 1978.”, <http://restorativejustice.org/> (e.t. 26.01.2022).

birlikte ilk mağdur fail uzlaşması gerçekleşmiştir³¹. ABD Elkhart Indiana'da yapılan ilk mağdur fail uzlaşmasında Vietnam savaşı gazisi olan fail, madde bağımlılığı ve ekonomik sıkıntılar sebebiyle seri yağma suçları işlemiştir. Bu suçun cezası on ile yirmi yıl arası hapis cezası olduğundan hâkimin yönlendirmesi ve ailesinin de desteğiyle mağdur fail uzlaşması denenmiştir³².

C. Onarıcı Adalet Teorisi

1990'larda yaygın olan mağdur fail uzlaşma modelini araştırmacılar Howard Zehr ve Mark Umbreit onarıcı adalet teorisi ve uygulamalı çalışmalarına temel olarak almışlardır³³. Onarıcı adalet teorisi fail tarafından mağdura verilmiş olan zararın giderilmesi ve mağdurun iyileştirilmesinin yanı sıra failin de toplum için tehlikelilik riskini azaltarak topluma tekrar entegre edilmesini amaçlamaktadır. Kamusal alanda güvenlik sağlanması ve toplumsal barış açısından daha kalıcı bir çözüm getirmeyi hedeflemektedir. Klasik ceza yargılaması bireyle kamu arasındayken onarıcı adalet birey ve toplum arasındaki bozulan ilişkiyle ilgilenmektedir³⁴. Klasik ceza yargılamasında amaç faile işlediği suçun cezasını çektirmektir, örneğin, failin infaz kurumuna gitmekten başka bir katkısı olmamaktadır. Onarıcı adalet ise faile verdiği zararın toplumsal sorumluluğunu üstlenmesini hedeflemektedir. Dolayısıyla, klasik cezalandırmada mağdur ve fail açısından pasif bir katılım söz konusuysa onarıcı adalette hem mağdur hem failin aktif katılımı olduğu düşünülmektedir³⁵. Klasik ceza yargılaması sürecinde mağdurların kişisel hikâyelerini içinde yaşadıkları toplumun hafızasına aktarabilmesi kolay olmamaktadır. Mağdurların faile verilecek olan cezaya katkıları bile tartışmalıdır. Onarıcı adalet ise mağdurlara yaşadıkları travmayı atlatabilmek, failden kendi ihtiyaçları doğrultusunda zararın tazminini isteyebilmek ve toplumun güvenliği için alınması gereken önlemlere katkıda bulunabilme imkânını sağlamaktadır.

Onarıcı adalet uygulamasındaki modellerden sadece biri olan mağdur fail uzlaşması ceza yargılamasının hangi aşamasında başvurulduğuna göre farklılık göstermektedir. Öyle ki mahkûmiyet sırasında artık bu süreç mağdur fail

31 Ali Savaş Çubukçuoğlu, *Onarıcı Adalet Bağlamında Uzlaştırma Kurumu ve Kapsamı*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı İstanbul, 2018, s. 12.

32 "Elkhart County's Victim Offender Reconciliation Program (VORP) in that first case the offender committed a string of robberies. He was a Vietnam veteran, unemployed, struggling with drugs and alcohol, and trying to support his wife and daughter. He was supposed to go to prison for 10 to 20 years under state mandatory sentencing laws. The judge thought prison would ruin his life, and his family's, and decided to put him in VORP instead.", <https://www.wfyi.org/> (e.t. 26.01.2022).

33 Abby Riffée, "Victim-Offender Mediation: An Alternative Accountability Method in Police Brutality Cases," *Ohio State Journal on Dispute Resolution*, Cilt 34, Sayı 5, 2019, s. 787-790.

34 Riffée, s. 789.

35 Lanni, s. 643.

görüşmeleri ya da diyalogları adını almaktadır³⁶. Genel olarak ceza yargılamasının erken aşamalarında dosya ceza yargılamasından çıkarıldığında daha hafif suçlarla karşılaşmaktadır. Daha ileriki aşamalarda daha ağır suçlarla karşılaşmakta ve bu görüşmeler de mağdur fail diyalogları olarak isimlendirilmektedir³⁷.

D. ABD’de Uzlaşma Modelleri

ABD’de temel olarak uygulanmakta olan dört uzlaşma modeli bulunmaktadır: *mağdur fail uzlaşması*, *toplum onarım heyeti*, *aile grup konferansı*, *çember oturum cezalandırması*³⁸. ABD’de ceza yargılamasından çıkarılan dosya seçenek programlara yönlendirilir, örneğin, denetim ofisi, çocuk mahkemeleri, uyuşturucu mahkemeleri vb. programlar. Onarıcı adalet uygulamaları çatisında da mağdur fail uzlaşması en çok bilinenidir³⁹.

E. Eyaletlerdeki Onarıcı Adalet Yasal Düzenlemeleri

2019’daki verilere göre elli eyaletin kırk beşinde iki yüz yirmi dokuz yasal düzenleme olduğu görülmektedir⁴⁰. Literatür taramasında özellikle 2008 sonrası onarıcı adalet terimlerinin hızla arttığı görülmektedir⁴¹. Dosyayı ceza yargılamasından çıkartan makamların başında mahkemeler ve savcılar başı çekmektedir⁴². Yasal düzenlemelerde ilk üç sırada kırk dokuz madde hükmü ile Colorado, yirmi iki madde hükmü ile Vermont ve yirmi bir madde hükmü ile Kaliforniya eyaletleri bulunmaktadır⁴³.

36 “Victim-Offender Dialogues are also used to address criminal offenses, but typically occur on an ad hoc basis after the criminal process is complete” (Lanni, s. 649).

37 Lanni, s. 650.

38 “Four models of restorative conferencing: victim-offender mediation, community reparative boards, family group conferencing, circle sentencing.” (Wilson, John J.,s.1).

39 Flora Go, “Mediation as Practiced in Criminal Law: The Present, the Pitfalls, and the Potential”, James Boskey Dispute resolution Essay Competition- Winner, (2010), s. 23. https://www.americanbar.org/groups/dispute_resolution/awards_competitions/james_b_boskey_law_student_essay_contest_on_dispute_resolution, (e.t. 8.12.2022).

40 “As the data in this study indicate, forty-five states have codified restorative justice into statutory or regulatory law.” (González, The Legalization, s.1031); “Since 2008, the saturation of restorative justice in state law has increased rapidly, resulting in the current landscape—229 laws distributed across forty-five states.” (González, The Legalization, s. 1058).

41 González, Thalia, The Legalization, s. 1058.

42 González, The State of Restorative Justice, s. 1178.

43 “Colorado exhibits the highest degree of combined state-level saturation (forty-nine statutes, rules, and regulations) Vermont follows at twenty-two and California with twenty-one statutes, rules, and regulations.” (González, The Legalization, s. 1055).

IV. Mağdur Fail Diyaloglarının Onarıcı Adaletteki Yeri

A. ABD'deki Onarıcı Adalet Programları

ABD'de önde gelen onarıcı adalet program merkezleri kolluk, denetim ofisi, eyalet savcılıkları ve yerel mahkemelerle koordineli olarak çalışmaktadır. Bu merkezler çoğunlukla kâr amacı gütmeyen kuruluşlardır. Yerel yönetimlerin kendi ihtiyaçları doğrultusunda her eyalette farklı bir onarıcı adalet merkezi görülebilmekte ve bu merkezler kendi projelerini yönetebilmektedir. Bu programlara eğer eyalet yasaları uyarınca bir kısıtlama getirilmemişse ya da kendi programlarına dahil ediyorlarsa ceza yargılanmasının her aşamasında, her suç tipi bakımından dosya sevk edilebilmektedir.

Birkaç örnekle izah etmek faydalı olacaktır. Red Hook Community-Bronx, ABD tarihindeki Yerli Amerikanların uyguladıkları geleneksel uyuşmazlık çözümü olan barışma uygulamasını devam ettiren ve hafif suç tiplerini programına dahil eden bir onarıcı adalet programıdır⁴⁴. Bir diğeri San Quentin Insight Prison Project, hükümlülerin infaz kurumunda katıldıkları iyileştirici bir onarıcı adalet programıdır⁴⁵. Boulder County şerif ofisinde ise klasik mağdur fail uzlaşmasına yakın bir onarıcı adalet programı bulunmaktadır. Bu programın aşamaları sevk, ilk görüşme, ön hazırlık buluşması, toplantı, ve sözleşme olarak sınıflandırılmaktadır⁴⁶. Common Justice Brooklyn NYC, diğerlerine göre daha yenilikçi bir ceza adaleti anlayışına sahip olan ve yetişkinler tarafından işlenen ağır şiddet suçlarının faileri ile mağdurları arasındaki diyalog programlarını yürütmektedir. Örneğin, silahlı yağma suçunun mağduru ile faili arasında diyalog programı uygulanmaktadır⁴⁷. Suç işlenirken kullanılan şiddet arttıkça onarıcı adalet kurumu ceza yargılamasında ileri bir aşamada devreye girmektedir. O yüzden, örneğin, nitelikli yağma suçu kapsamında onarıcı adalet çalışması yapıldığı zaman mağdur fail arasında bir uzlaşmadan ziyade bir

44 “The Justice Center handles low-level criminal cases (including selected felonies), as well as Family Court and Civil Court matters. Red Hook also operates a peacemaking program, building on a Native American approach to justice, facilitated by trained volunteers from the community.”, <https://www.courtinnovation.org/> (e.t. 27.01.2022).

45 “The Victim Offender Education Group (VOEG) program supports incarcerated individuals in the process of understanding and developing insight into the underlying circumstances of their lives and the choices that led them to prison. The process utilizes a Restorative Justice philosophy to help individuals to address memories and feelings connected to traumatic and unresolved events in their lives in an effort to integrate these experiences into their lives and experience a renewed sense of wholeness, authenticity, emotional wellbeing, and positive behavior.” <http://www.insightprisonproject.org/> (e.t. 22.01.2022).

46 Community Mediation, www.bouldercounty.org/ (e.t. 22.01.2022).

47 “In New York City, we operate the first alternative-to-incarceration and victim-service program in the United States that focuses on violent felonies in the adult courts”, <https://www.commonjustice.org/> (e.t. 22.01.2022).

diyalogdan bahsedilebilmektedir.

B. Onarıcı Adalet Uygulamasına Getirilen Yenilikler

Onarıcı adalet savunucuları infaz kurumlarındaki kalabalığın azaltılması için şiddet suçlarının da yaygın olarak onarıcı adalet uygulamalarına yargılamanın erken aşamalarında dahil edilmesi gerektiği görüşündedir⁴⁸. Mağdur fail görüşmesinde mağdurun bizzat katılmaya uygun olmadığı ya da mağduru olmayan suçlarda *surrogate victim* (mağdur vekili) uygulamasına başvurulabilmektedir. Yani, aynı suçun mağduru olan başka bir kişi veya mağdurun bir yakını faille diyalog için bir araya gelmektedir. Örneğin, uyuşturucu madde ticaretinden yargılanan bir fail ile madde bağımlısı başka bir mağdurun yakınlarının mağdur vekili olarak bir araya getirildiği onarıcı adalet uygulamaları yapılabilmektedir⁴⁹.

Son yıllarda mağdur fail diyaloglarında teknolojinin kullanılabilmesi araştırılmaya konu olmaktadır. Failin mağdurun yaşadıklarını POV (bakış açısı) kullanılarak sanal olarak deneyimleyebileceği araştırılmaktadır. Faile VR (sanal gerçeklik) gözlükleri takılarak saldırı anının mağdur bakış açısından tekrar yaşatılarak empati kurabilmesinin daha mümkün olabileceği tartışılmaktadır. Örneğin, aile içi şiddet faillerini sanal gerçeklik teknolojisi kullanarak sözel şiddete maruz bırakmak üzerine deneyler yapılmaktadır⁵⁰. Tabii ki bu uygulamaların etik kurallar çerçevesinde yapılması mümkün olabilecektir.

C. Basına Yansıyan Mağdur Fail Uzlaşmaları/Diyalogları

2018 yılı Florida savcısı Melissa Nelson dosyasında onarıcı adalet uygulanarak annelerini öldüren kişiye ölüm cezası yerine iki kere ömür boyu hapis cezasını kabul eden bir ailenin hikayesi bulunmaktadır⁵¹. Savcı aracılığıyla ailenin annelerinin katiliyle mağdur fail diyalogları girişiminde bulunulmuş fakat aile failden istediği özür konuşmasını bir türlü duymamıştır. Yine de duruşma öncesi süreçte yirmiden fazla görüşme sonucunda mağdur yakınları çok yıpranmıştır. Dolayısıyla, failin savcı sanık pazarlığı yapmasına razı olmuşlar ve ölüm cezasının verilmesi konusunda dosyayı jüri önüne götürmekte ısrarcı olmamışlardır. Yargılamada duruşmaya devam edilirse ölüm cezası verilebileceği gibi failin temyiz hakkı ve beraat etme riski de devam edeceğinden ve on yılı

48 Lanni, s. 677.

49 Lanni, s. 664.

50 Kate E. Bloch, "Virtual Reality: Prospective Catalyst for Restorative Justice", *American Criminal Law Review*, Cilt 58, Sayı 2, 2021, s. 291.

51 *Man Pleads Guilty in Music Teacher's Killing to Spare His Life*, <https://www.news4jax.com/news/2019/02/22/man-pleads-guilty-in-music-teachers-killing-to-spare-his-life/> (9.12.2022); Hager, <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2020/07/limits-restorative-justice-jacksonville/614311/> (e.t. 8.12.2022).

aşkın bir süre de ölüm cezasının sonuçlanmasını bekleyeceklerinden aile daha kısa ve kesin çözüm olarak iki kez ömür boyu hapis cezasını tercih etmiştir.

Kasım 2021 Missouri savcısı Wesley Bell dosyasında, polis memuru ve süpermarket hırsızlık şüphelinin Zoom toplantısı uzlaşması olmuştur^{52,53}. Polis memuru, süpermarketten yiyecek çaldığı ihbarını aldığı şüpheliye şok tabancası yerine yanlışlıkla silahla müdahale etmiş ve şüpheli yaralanarak mağdur olmuştur. Bunun sonucunda yapılan mağdur fail uzlaşması başarılı sonuçlanmıştır. Polis memuru hakkındaki suçlamalar \$2 milyon karşılığında düşürülmüş ve üst sınırı on yıl hapis cezası olan ikinci dereceden yaralama suçundan beraat etmiştir.

V. Onarıcı Adalet Uygulamalarına Getirilen Eleştiriler

Soruşturma evresinde ceza yargılamasından çıkarılarak uygulanan onarıcı adalet uygulamasına yöneltilen eleştiriler bulunmaktadır. İlki ceza sorumluluğu belirlenirken failin eyleminin *mens rea*'sı (suçun manevi unsuru) tespit edilmeden sadece *actus reus*'a (maddi unsurlara) dayanılarak failin ceza sorumluluğuna gidilmesidir⁵⁴. Aynı yönde, onarıcı adaletin toplumsal sorumluluğa vurgu yaptığı halde ceza sorumluluğunu belirlemesi ve hatta ceza yargılaması tamamlanmadan yaptırım belirlemesi eleştirilmektedir.

Özellikle duruşma öncesinde daha çok kolluk ve savcı tarafından yürütülen ve jürinin yargılamaya katılmadığı bu sürecin anayasal ilkeler açısından da sorunlu olduğu tartışılmaktadır. Miranda hakları, danışma hakkı, jüri önüne çıkma hakkı, kendi kendini suçlamaya zorlanmama gibi anayasal ilkeleri önemli ölçüde zedelediği tartışılmaktadır⁵⁵. Ayrıca eyalet savcılarının yerel seçimlerle görev başına gelmesi ve onarıcı adalet gibi yenilikçi ceza adaleti kurumlarına yönelmeleri bölgedeki seçmenlerin siyasi görüşüne göre şekilleneceğinden eleştirilmektedir. Yani, toplumda suçun arttığı dönemlerde seçmenin isteğine göre savcıların hapis cezası gibi klasik ödetici ceza sistemine daha çok meyil etmeleri söz konusu olmaktadır⁵⁶.

52 Jim Salter, *Charges Being Dropped Against Ex-Officer at Victim's Request*, <https://apnews.com/article/police-st-louis-missouri-ab646f17abb62ee7883e9803c2716ce3> (e.t.9.12.2022).

53 <https://www.dailymail.co.uk/news/article-10246761/White-Missouri-cop-accidentally-shot-black-shoplifting-suspect-felony-charge-dropped.html> (e.t. 27.01.2022).

54 Luzon, s. 583.

55 "This may compromise his constitutional rights, especially that against self-incrimination, because the restorative justice model leads victim-offender mediations to often require the offender to admit his guilt prior to participation." (Go, s. 23).

56 Jeffrey Bellin, *Expanding the Reach of Progressive Prosecution*, *J. Crim. L. & Criminology*, Cilt 110, Sayı 4/2, 2020, s. 710, <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/jclc/vol110/iss4/2>.

Onarıcı adalet programlarına katılımlarda gönüllülük esas alınmasına rağmen faillerden belirli bir katılım ücreti alınıyor olması ekonomik eşitsizlik olduğu gerekçesiyle eleştirilebilmektedir⁵⁷. Fakat, yasal düzenlemelerde yapılan alt-üst sınırlandırmalarla miktarlar düzenlenebilmektedir⁵⁸. Ekonomik durumu müsait olmayan faillerin de katılım ücretini sosyal hizmet karşılığı ödemiş olarak kabul eden programlar mevcuttur. Örneğin, Bay County Florida hafif suçlar programı \$280 katılım ücreti yerine ya \$200 ile sekiz saat hizmet veya yirmi sekiz saat sosyal hizmet yapıldığında katılım ücretini ödenmiş kabul etmektedir⁵⁹.

Sonuç

ABD ceza yargılamasında federal devlet örgütlenmesinin eyalet yasalarına ve ceza yargılaması sürecine etkileri görülmektedir. Federal kuvvetler ayrılığı ceza yargılaması sistemini ve bu da kaçınılmaz olarak onarıcı adalet uygulamalarını etkilemektedir. Ceza yargılamasından çıkarılan dosyanın erken evrelerde çıkarılması adli sicil kaydı açısından önemli olmaktadır. Mağdur fail uzlaşma modeli onarıcı adalet çatısı altında 1990'lı yıllardan itibaren popüler bir yöntem olmakla birlikte, ABD ceza adalet sistemine çok egemen olmadığı da anlaşılmaktadır. Mağdur fail uzlaşmasının ceza yargılamasında bulunduğu aşamaya göre daha ağır suçlara uygulanması durumunda mağdur fail diyalogu adını alması doğal bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerel yönetimlerin onarıcı adalet uygulamalarının yıllar içerisinde resmi yasal düzenlemelerle özellikle 2008 sonrası literatüre girmiş olması, onarıcı adalet uygulamalarının ülke çapında benimsendiğini göstermektedir. Onarıcı adalet kurumunun hukuki zeminde kullanımının yaygınlaşması, şiddet suçlarının da yaygın olarak kapsama dahil edilmesi gerektiği tartışmalarını beraberinde getirmektedir. Dosyayı klasik ceza yargılamasından çıkartarak onarıcı adalet programlarına sevk eden kolluk, denetim birimleri ve savcılar onarıcı adalet uygulamalarında önemli aktörler oldukları görülmektedir. Onarıcı adalet teorisinin ve uygulamasının zaman içerisinde geçirdiği değişim göz önünde bulundurduğunda yeniliklere açık bir alan olduğunu söylemek mümkündür. Son olarak, Türk

57 “Results also indicate 2 emerging trends: the use of fees to access restorative justice (e.g., „pay to play“)” (González, The State of Restorative Justice, s.1164.)

58 Colo. Rev. Stat. § 18-1.3-104(b.5) (I) “..If the court orders the defendant to attend a restorative justice practices victim-offender conference, the facilitator of the conference shall provide his or her services for a fee of no more than one hundred twenty-five dollars, based on a sliding scale; however, the fee may be waived by the court.”, codes.findlaw.com (e.t. 23.01.2022).

59 “Pay \$280.00 – Online or with Money Order/Cashier’s Check OR Pay \$200.00 and perform 8 hours of Community Service at a non-profit organization OR Perform 28 hours of Community Service at a non-profit organization.”, <https://sa14.fl.gov/diversion-program/> (e.t. 23.01.2022).

ceza hukuku sistemi onarıcı adalet uygulamaları kapsamına, uzlaşma kurumunun yanı sıra, mağdur fail diyalogu ve mağdur vekili uygulamalarının alınması değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

- Artuk, Mehmet Emin ve Diğerleri., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 14. Baskı, Ankara 2020.
- Balo, Yusuf Solmaz, “Amerika Birleşik Devletleri Mahkeme Teşkilatı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 61, 2012, ss. 973-1016.
- Balo, Yusuf Solmaz; Çetintürk, Ekrem, “Amerika Birleşik Devletleri Ceza Hukuku Uygulamasında Savcı-Sanık Pazarlığı ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 17, 2013, ss. 1243-1292.
- Bellin, Jeffrey “Expanding the Reach of Progressive Prosecution”, *J. Crim. L. & Criminology*, Cilt 110, Sayı 4/2, 2020.
- Bloch, Kate E., “Virtual Reality: Prospective Catalyst for Restorative Justice”, *American Criminal Law Review*, Cilt 58, Sayı 2, Spring 2021, ss. 285-330.
- Çubukçuoğlu, Savaş, Ali, “Onarıcı Adalet Bağlamında Uzlaştırma Kurumu ve Kapsamı”, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2018.
- Dandurand, Yvon/ Curt T. Griffiths. *Onarıcı Adalet Programları El Kitabı*, Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi, Birleşmiş Milletler Yayınları, Newyork, 2006.
- González, Thalia, “The Legalization of Restorative Justice: A Fifty-State Empirical Analysis”, *Utah Law Review*, Cilt 2019, Sayı 5, 2020.
- González, Thalia, “The State of Restorative Justice in American Criminal Law”, *Wisconsin Law Review*, Sayı 6, 2020, ss. 1147-1198.
- Greenberg, Elayne E., “Unshackling Plea Bargaining from Racial Bias”, *J. Crim. L. & Criminology*, Cilt 93, 2021.
- Grube, Karl B., “Florida’s Non-Statutory, De Facto DUI/DWI Diversion Programs: Diverting Justice for Judicial and Prosecutorial Expediency”, *Stetson Law Review*, Cilt 48, Sayı 4, 2019, ss. 547-596.
- Hager, Eli, *They Got Her This Time, Son*, <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2020/07/limits-restorative-justice-jacksonville/614311/> (8.12.2022).
- Hakeri, Mehmet Hakan, “Amerikan Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış”, *Ceza Hukuku Dergisi*, Cilt 3, Sayı 8, 2008, ss. 5-27.
- Lanni, Adriaan, “Taking Restorative Justice Seriously”, *Buffalo Law Review*, Cilt 69, Sayı 3, 2021, ss. 635-682.
- Luzon, Golan, “Challenges Shared by Restorative Justice in Strict Liability in the Absence of Mens Rea”, *New Criminal Law Review*, Cilt 19, Sayı 4, 2016, ss. 577-591.
- Mauk, David; Oakland, John, *American Civilization: An introduction*, 4. Baskı ed., NY 2005.
- Şahin, İlyas, “Amerika Birleşik Devletlerinin Yargısal Sisteminde Ceza Yargılaması”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 2015, ss. 707-725.
- Şentürk, Kıvanç, “Amerika Birleşik Devletleri’nde Yüksek Riskli Suçlular Hakkında Uygulanan Özel Tedbirler”, *Ceza Hukuku Dergisi*, Cilt 16, Sayı 45, 2021, ss. 227-252.
- Wilson, John J., “A Comparison of Four Restorative Conferencing Models”, U.S. Department of Justice February 2001<<https://www.ojp.gov/pdffiles1/ojdp/184738.pdf>>
- Yenisey, Feridun; Nuhoglu, Ayşe, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 9. Baskı, Ankara 2021.

- Yenisey, Feridun. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaşma*, İstanbul, 2005.
- codes.findlaw.com (8.12.2022).
- <http://restorativejustice.org/> (8.12.2022).
- <https://apnews.com/article/police-st-louis-missouri-ab646f17abb62ee7883e9803c2716ce3> (8.12.2022).
- <https://sa14.fl.gov/diversion-program/> (8.12.2022).
- <https://www.commonjustice.org/> (8.12.2022).
- <https://www.news4jax.com/news/2019/02/22/man-pleads-guilty-in-music-teachers-killing-to-spare-his-life/> (8.12.2022).
- <https://www.shouselaw.com/ca/defense/penal-code/1000/> (8.12.2022).
- <https://www.shouselaw.com/ca/defense/process/sentencing/victim-restitution/> (8.12.2022).
- <https://www.wfyi.org/> (8.12.2022).